

Teorie tekstów kultury

Wykład 3

Strukturalizm, cz. 2

dr Krzysztof Gajewski

1 Kopenhaska szkoła strukturalistyczna

- Louis Hjelmslev
- Odróżniali **plan wyrażania** i **plan treści**.
- Zarówno w planie wyrażania, jak i w planie treści daje się wyróżnić substancja i forma.
- Uprawiali **glossematykę** (od słowa glossem, czyli morfem, najmniejsza cząstka języka posiadająca zarówno plan wyrażania, jak i plan treści).

2 Amerykańska szkoła strukturalistyczna

- Leonard Bloomfield, Franz Boas, Edward Sapir
- Praktyczne potrzeby opisanie ginących języków rdzennej Ameryki
- **Behawioryzm** jako lek na psychologizm (teoria bodźca i reakcji).
- **Dystrybucjonalizm** — nacisk na analizę wstępną: substytucja, segmentacja i klasyfikacja.

3 Strukturalizm francuski. Antropologia strukturalna

Claude Lévi-Strauss (1908-2009), Roland Barthes (1915-1980), Michel Foucault (1926-1984), Tzvetan Todorov (1939-2017), Julia Kristeva (ur. 1941)

1. Fonologia odgrywa w naukach społecznych tę samą rolę, co fizyka atomowa w naukach przyrodniczych.

2. Założenia fonologii (N. Trubiecki)
 - (a) Fonologia przechodzi od badania uświadamianych zjawisk powierzchniowych do analizy struktury głębokiej.
 - (b) Bada nie same byty, ale relacje między nimi
 - (c) Wprowadza pojęcie systemu
 - (d) Odkrywa ogólne prawa
3. Lévi-Strauss: problem awunkulatu
4. Należy rozróżnić strukturalizm ontologiczny i epistemologiczny.
5. Analiza funkcji, a nie genezy (por. funkcjonalizm).
6. Symboliczny charakter zachowań kulturowych (semiologia)
7. Poszukiwanie jednostek elementarnych: element pokrewieństwa, mitemy (badania mitu), gustemy (badania sposobów jedzenia)
8. W poszukiwaniu gramatyki narracyjnej — mit
 - (a) Inspiracje
 - i. W. Propp, *Morfologia bajki* (449 bajek, 31 funkcji, 7 kategorii postaci)
 - ii. Gramatyka generatywna Chomsky'ego (kompetencja językowa)
 - (b) Jednostka systemu — mitem („Edyp zabija Sfinksa”, „Edyp zabija ojca”, itd.)
 - (c) Podobieństwa mitów w różnych kulturach
 - (d) Wariantywność
 - (e) Niezależność od nośnika i łatwa przekładalność (przeciwieństwo poezji)

4 Narratologia

1. Początki: Władimir Propp i morfologia bajki magicznej
2. Gramatyka narracyjna to podgramatyka gramatyki literatury.
3. Greimas: próba stworzenia semantyki strukturalnej (znaczenie to klassem, kombinacja semów, definiowanych przy pomocy opozycji binarnych; por. prymitywy Wierzbickiej)
4. Główni przedstawiciele: Claude Bremond, Roland Barthes, Algirdas Julien Greimas (wpływ Chomsky'ego)
5. Wyróżniali następujące poziomy wypowiedzi (por. fabuła/sjuzet):

- (a) poziom manifestacji, np. opowiadanie, komiks, film, słuchowisko
 - (b) poziom powierzchniowy (tematyczny, fabularny), postaci i działania
 - (c) poziom struktur głębokich, aktanty i funkcje narracyjne, F(A)
6. Ograczenia narratologii: nadaje się ona do analizy tekstów silnie skonwencjonalizowanych, a więc z dziedziny, folkloru, mitologii czy kultury popularnej, albo też twórczości jednego autora (*Dekameron*).
 7. Perspektywy gramatyki testu — SEO

5 Strukturaliści warszawscy. Komunikacja literacka

1. Janusz Sławiński, Michał Głowiński (ur. 1934), Aleksandra Okopień-Sławińska (Zarys teorii literatury, 1962)
2. Opozycja wobec opresywnego paradygmatu marksistowskiego
3. Role osobowe w komunikacji literackiej (strukturalizm warszawski)
 - (a) śmierć autora, intertekstualizm (R. Barthes, 1968)
 - (b) Miejsce autora zajmuje **podmiot czynności twórczych**, dysponent uniwersalnych reguł twórczych, podmiot utworu, gospodarz utworu (wg Winogradowa obraz autora), czytelnika zaś — **wirtualny odbiorca** wpisany w utwór.

autor empiryczny	czytelnik empiryczny	
podmiot czynności twórczych	czytelnik idealny	świat zewnątrztekstowy
podmiot utworu	adresat utworu	świat wewnątrztekstowy
narrator	adresat narracji	
postać mówiąca	postać słuchająca	

4. style odbioru (mityczny, alegoryczny, symboliczny, instrumentalny, mimetyczny, ekspresyjny, estetyzujący)

6 Podstawy filozoficzne

1. Termin „struktura” (*structura*=budowla) w nowożytności odnoszono do organizmu żywego.
2. Strukturalizm odrzuca faworyzowaną przez pozytywizm zasadę przyczynowości sprawczej i zastępuje ją przyczynowością celową (funkcja).

Literatura

- [1] A. Burzyska, M. P. Markowski, Teorie literatury XX wieku, Kraków 2009.
- [2] A. J. Greimas, Elementy gramatyki narracyjnej, „Pamiętnik Literacki” 1984, z. 4 lub w: Narratologia, red. M. Głowiński, Gdańsk 2004.
- [3] Zofia Mitosek, Teorie badań literackich, Warszawa 2004.